

РУСКАТА СИЛА

Иван.Д.Стоянов

Целта на това изложение е да представи мнението на автора за съвременното развитие на Русия. Авторът вярва, че правилният отговор трябва да се търси не в точката която тя е достигнала, а в посока в която върви.

Силата и общество

На 5 март 1946 г. в град Фултън Уинстън Чърчил произнася реч, която се счита за начало на студената война. Обосновавайки нужда от твърдото противопоставяне на съветските амбиции, той казва: “Общувайки по време на войната с нашите руски приятели и съюзници, аз стигнах до извода, че те най-много се възхищават от силата и най-малко уважават слабостта, най-вече военната.”

Вижда се усилието, което той прави за да донесе тази иначе проста мисъл до съзнанието на своите слушатели. Тяхното разбиране за ролята на силата очевидно е различно. Това е така, защото отношението на обществото към силата не е въпрос на индивидуална преценка, а е въпрос за устройството на самото общество. Силата е универсална, но не винаги достатъчна. Понякога побеждава не по-силният, а по-умният. Точно така нашите предци са победили лъвовете и мамутите. Същото се случва и между човеците. Отначало физически по-силните убиват, ограбват, заробват по-слабите. Превръщат се във войска и полиция, монополизират цялата власт, измислят за себе си всевъзможни привилегии, отнемат и си присвояват труда на другите съсловия. Властта и парите принадлежат на силата.

Този обществен ред продължава с хилядолетия, но не и вечно. Тези, които умеят да работят, да мислят, да създават, побеждават тези които умеят само да отнемат. Разумът тържествува над силата. Промяната е трудна, кървава и жестока. В учебниците тя се нарича буржоазна революция. За да укрепи своята победа, тя премахва феодалните привилегии и предоставя на всички хора еднакви условия за развитие - лична свобода, равенство пред закона, справедлив съд, изборност на управниците и въобще всичко това което наричаме демокрация. Властта и парите вече не отиват при силата. Силата, заедно с властта, отива на служба при парите.

Тази разлика не е игра на думи. Ролята на силата е същинската граница между двата типа общества. Промяна в общественото устройство е трудна, но промяна в обществените нагласи и манталитета е много по-трудна. Демократичната форма на управление днес е възприета в целия свят, но реална демокрация има само там, където самото общество е достигнало необходимото цивилизационно равнище. При руснаците, точно както и при българите, съществува огромно разминаване между копираните отвън демократични атрибути и възможностите на самото общество. Руското обществено съзнание, точно както и българското обществено съзнание са много близо до феодалното и това определя състоянието на тези държави.

Най-очевидното, всекидневното доказателство за това е корупцията. При феодализма тя не е престъпление, а начин за организация на обществото. По цялата стълбица по-силният феодал раздава на по-малките не заплати, а градове, земи, доходни служби. Цялата йерархия открито живее от осребряването на властта и цялото общество се наглася към това. В изостаналите общества търговията с власт, нейната покупко-продажба и днес си остава масова, общонародна практика. Такава е реалността в Русия, в България, в много други страни. Всеки с парченце власт - от редови катаджия до министър се стреми да печели от нея. И масовото им съзнание го приема за нормално, защото такава е самата народна маса.

В постсъветска Русия цялата преподреба на държавната власт се извърши въз основа на физическата сила, а не морала, разума или идеологиите на участниците. Съвсем

естествено властта отиде при силовите структури. При тези, които умеят не да създават, а само да отнемат. Докато присвояваха и разпределяха държавната собственост им трябваше управленски хаос. Затова известно време те поддържаха илюзията за политическия плурализъм. Веднага след това и при огромно народно задоволство възродиха авторитарното централизирано управление.

Силата и реформи

Промяна на общественото съзнание в полза на нови, включително и идващите отвън идеи винаги е много трудна. Това е причина за пропадане на безброй амбициозни реформи. Успехите са много по-малко и един от най-ярките е именно Русия - Петър Велики е не само руски, но и световен символ на успешен цивилизационен скок. Как е постигнал безспорният си успех? Всъщност, Петър е направил две неща – насилно е подменил руските национални ценности с европейски и е въвел силен елемент на външно управление на държавата.

Подмяната или поне подражанието са всеобхватни – променят се армията, администрацията, индустрията, архитектурата, образованието, облеклата, прическите, брадите. Последните две често се премахват заедно с главите които ги носят, защото методите на реформата никак не са меки. Брадвата е един от основните аргументи на Петър, но масовите екзекуции рядко се споменават от благодарните потомци.

Най-забележителното в преобразованията на Петър обаче е това, че те не потъват в забравата след смъртта му. Коя е силата, която ги запазва и предвижда напред? Това е втората съставка на неговия успех - външното управление. По-просто казано – огромното присъствие на не-руснаци в ръководството на армията и държавата. Чуждестранното дворянство има огромно участие във властта, а след Екатерина Втора самата царска династия практически няма руска кръв.

Руската империя набира управленски кадри в най-цивилизованата си част – прибалтийските страни плюс директно привличане на чужденци. Този подход не е нов. Османската империя прави същото сред поробените от нея народи, най-вече в Гърция. Тази наречена девширмето система е толкова разпространена, че много турци дори покръстват децата си, защото като християни те имат много по-добър шанс за административна кариера. В Русия, точно както и в Турция, тази система предизвиква силно недоволство сред местната военна аристокрация. Историята ни е запазила чудесен пример, когато император Александър I е попитал своя любимец генерал Ермолов каква награда иска. “Моля да ме повишите в немец!” бил отговорът на героя.

Съветската и съвременната руска историография са положили и полагат огромни усилия за заличаване на външното присъствие във всички области на развитието на Русия. И това съвсем не се ограничава с петровски период, защото приложената от него формула на успеха не е негово изобретение. Да, той е превърнал подражателството към Европа в национален път на развитие и го е гарантирал със силно външно присъствие. Но това се е случвало в руската история и преди. Самото създаване на Русия като държава е осъществено по същият начин. Няколко местни племена са поканили чужденец, скандинавски княз Рюрик да дойде да ги оглави. Той е дошъл с армия и администрация, които са основали руската държавност. Те са донесли със себе си и названието “Русь”.

Рюрик и неговите наследници копират и налагат в страната чуждите законодателство, писменост, религия. Дори държавните символи в Русия по произход не са руски. Двуглавият орел е копиран от Византия, царската корона е донесена от Азия, руското знаме много прилича на това от любимата на Петър Холандия. Най-известният руски символ - Кремъл е построен от италианци и копира италианските крепости. Руските деца растат с хубавите народни приказки без да знаят, че “Аленото цвете” навсякъде по света е “Красавицата и звяра”, че любимият им Буратино е Пинокио, а “Вълшебник от изумрудения град” си е

“Магоьсникът от Оз”. Те влизат в училища и вузове, чиято система изцяло е копирана от немската. Те навлизат в живота, в който администрацията, полицията, армията също така са организирани по копирани отвън начини. Този списък на външни влияния може да се продължава безкрайно. Безкрайно или до разбирането, че руската цивилизация е подражателска цивилизация.

По света съществуват и други такива – най-известният пример е Япония. Подражателските умения на японците са пословични и се обясняват с тяхната история и география. Намирайки се в периферия на огромната китайска цивилизация, те възприемат оттам основните си ценности, но запазват известна индивидуалност. Русия се намира по отношение на Европа в същото периферно отношение, както Япония спрямо Китай и по същият начин попира външните постижения.

Само по себе си подражателството не е проблем. Множество страни получават отвън повече, отколкото създават сами. България също е сред тях. Проблемът идва тогава, когато наученото дава сили, изпреварващи собственото развитие. Докато си няма пушки и кораби, феодалната Япония се самоизолира на своите острови. Веднага след като се научава да ги прави, се самообявява за велика и започва като бясна да налита всичките си съседи. Не мирясава, докато не изживява страшен ядрен разгром.

Русия не е изживяла военно поражение и е запазила военните си възможности. Ядреният ѝ потенциал, тази материализирана руска физическа сила, днес определя нейното място в света. А на самите руснаци, на руското обществено съзнание наличието на тази сила дава усещане за величие.

Силата и величие

Думата “величие” е от тези думи, чийто смисъл се губи от прекалено честото им използване. Говорим за велики герои и велики злодеи, велики художници и велики фалшификатори, велико това, велико онова и винаги сме убедени че разбираме за какво става въпрос. Но ако се запитаме какво значи тази дума сама по себе си, повечето хора ще се затруднят с отговора.

Величието е способността да се постига недостижимото за други. Държава, която самостоятелно се бори за световно господство, е велика държава. Макар и загубил в тази борба, никой не отрича величието на СССР. Само че днес то се счита за величието на Русия, а провалът му - за провал на комунистическата система. Тази версия идеално устройва както идейните противници на комунизма, така и самите руснаци. Първите – защото рязко намалява привлекателността на комунистическите идеи, вторите – защото намира друг да им бъде виновен за провала.

За основна причина на рухването на СССР се счита неефективната социалистическа икономика. Наистина, породените от нея дефицити бяха ужасни, теорията тържествуваше над здравия разум, страната трудно се изхранваше. Подмяната на икономическия модел беше неизбежна. Тази подмяна се извърши, но с какво днешната руска икономика е по-добра от съветската? Като размер на БВП тя още не е достигнала съветски показатели. Като качество тя е в дълбока деградация, загубени са и се губят цели производствени отрасли, най-вече технологични. Потреблението се осигурява предимно от внос, а износът е чисто суровинен. Заклинанието “ Ние сме велика енергийна сила” звучи по-добре от “суровинен придатък” и безусловно ласкае руското сърдце – все пак велика, все пак сила! Но променя ли това същността?

Съветската икономика била лоша, но кое в страната е било по-добро? Прехвалената съветска армия? Тя безславно загуби войната срещу афганските племена, с което много спомогна за разпада на съветската държавност. Отношенията със света? СССР се беше

конфронтирал практически с всички. Съюзниците от Варшавския договор? Те го мразеха по-силно и от противниците. Националната политика в самата страна? Да си припомним с каква поразителна лекота тя се разпадна на части.

Звучи парадоксално, но най-силните си удари Съветския съюз нанесе по единственият си реален съюзник в борбата за световно господство – комунистическото движение. След втората световна война то започна да бележи реални успехи в целият свят. Постигналите ги партии и движения осъзнаваха своето значение и очакваха уважение и солидарност от Москва. Вместо това от тях се изискваше раболепно подчинение. Съветското ръководство започна неуклонно да влиза в непримирими конфликти с всяка компартия позволила си каквато и да е самостоятелност. Дълбоки противоречия с Югославия и Китай, потъпкване на Пражката пролет, злобно отричане на еврокомунизма – всички тези, а и много други, помалки вътрешни битки тотално обезсилиха световното комунистическо движение. И го постигна не световния капитализъм, не американския империализъм, а руското ръководството на Съветския съюз.

Воистину, тази държава работеше против себе си! И като си припомняме всички тези, а и много други, по-дребни глупости, не е ли по-честно да си кажем, че всички те са резултат не на определена философска концепция, а на елементарна управленска слабост? Много съблазнително е провалът да се обяснава с вродената и непоправимата погрешност на марксизма, но днешния успех на комунистическия Китай не ни оставя такава възможност. Точно по Ленин: “Марксизмът не е догма, а ръководство за действие”. И за двата народа марксизма е външна, заета концепция за обществено-икономическо устройство. Но руснаците го докараха до абсурд, а китайците – до успех. И причината е в самите тези народи. За руснаците марксизмът бе поредната европейска концепция, каквито те винаги механично са копирали и прилагали. А самодостатъчната, с хилядолетен управленски опит китайската цивилизация успешно адаптира външното влияние и успя да го използва по най-продуктивен начин.

Трябва да подчертаем, че за определен период Русия също успяваше да извлича огромна полза от марксизма. В историята на СССР има два ясно очертани етапа. Първият, през който СССР стремително набира сили и се превръща в свръхдържава и вторият, когато той тотално рухва. Тръгвайки от страна с 80% неграмотно население за тридесет години комунистите постигнаха пълна грамотност, създадоха огромна индустрия, прекрасна наука, спечелиха най-страшната война в световната история, разпространиха комунизма в половината свят, дадоха страхотен тласък на левите и национално-освободителните движения. Страната повтори скока си от времето на Петър I, но в много по-големи мащаби.

Какво се е променило, че целият този подем се превърна в катастрофа? Катастрофа, в която бе загубено не само всичко спечелено от самият Съветски съюз, но и от Руската империя, а и от Московското царство? Обратно до границите от 17-ти век само за няколко години! Трябва известно усилие дори само да се изговори причината за този срив. А тя е проста – в средата на 20-ти век на власт в Русия след 250 години външно управление се завърнаха руснаците.

Залезът на силата

Наскоро историците изровиха цитат от Ленин, че “най-голямата заплаха за започнатото от нас дело на световната пролетарска революция е руският национализъм”. Сигурно е верен, защото точно съответства както на националната му политика, така и на националният състав на неговата власт. В днешна Русия много обичат да обявяват Октомврийската революция за плод на еврейско-масонски заговор. Основно доказателство – огромен брой на не-руснаци във властта. А всъщност водачите на революцията, освен че са били изкрени интернационалисти, просто са разбирали опасността от русификация.

Тези водачи са гледали на световната революция като на цел, а на самият СССР като на едно от средства за постигането ѝ. В този период и делото на революцията, и самият Съветски съюз стремително вървят напред. Водеща роля играе идеологията. Големите идеи често действат на народи както допинг. Историята познава множество религиозни или светски идеологии, които неимоверно са увеличавали силите на приелите ги общества. През двадесети век доминират нацизмът и комунизмът които осигуряват изключителен скок във възможностите на Германия и Русия.

Трудната за разбиране идея за световната пролетарска революция много бързо се трансформира в кристално понятната на руснаците идея за световно господство. А от всички средства за постигането му те възприемат само най-разбираемото за тях – военната сила. Тук комунизмът се оказва много ефективен, защото като никоя друга система позволява максимална мобилизация и концентрация на ресурсите. Насочени в тази посока, те бързо напомпаха съветските мускули и самочувствие до невиджани висоти.

Но от самото начало на комунистите им се е налагало да се съобразяват със заобикалящата ги руска среда, нейните разбирания и навици. Култа към личността не е прищявка на самовлюбения грузинец. Политиката на култа към личността е съзнателен избор на съветското ръководство, опитващо се да управлява руския народ по разбираеми от него начин. “Робско възхитено преклонение, безмерен фимиам който накрая става непоносим за божествения идол – целият този култ на обожествяване на своя монарх се прекъсва внезапно от страшни, кървави антракти. Руският начин на управление – това е абсолютна монархия, редуваща се с убийства”. Това не е описание на сталинизма. Така през далечната 1839 г. описва видяното в Русия френски маркиз де Кюстин.

Идеята, че гледането на консервиран труп на владетеля укрепва режима, също не е научно постижение на марксизма. Мавзолеят отново е опит на новите владетели да се нагласят към руските обичаи. От векове в Русия е прието да се излагат на публична показ мощите на различни дейци като доказателство за тяхната святост. А неизбежната тема за репресиите? “За всичко: за подаване на молба до държавния глава извън специални места, за незаконна сеч на дъбове и елхи, за невявяване на военен сбор, за търговия с руски дрехи – конфискация на имуществото, лишаване от всички права, бичуване, каторга, бесило, политическа или физическа смърт.” Това отново не е описание на сталинизма – така в края на 19 век историкът Ключевски описва методите на петровската реформа.

Вижда се как националната среда пречупва и наглася към себе новата си власт. Не минава много време и тя придобива образа на съборената от нея монархия. Същото се повтаря и след разпада на СССР. Новите, този път либерални, демократични и пазарни идеи много бързо замлъкват пред реалността. В страната отново управлява авторитарен режим с привидна демокрация, ограничаване на всичко и всички, тържество на грубата сила. Повтаря се това, което виждаме и при монархията, и при комунизма. Единствената разлика е в много по-дребните задачи които си поставя сегашната власт. За разлика от искащото да определя световни съдбини съветско ръководство, днешната руска власт има само една цел – спокойно да ползва облагите на властта. Спокойно и дълго.

250 години Русия се движеше нагоре, съчетавайки собствените си възможности с наученото отвън плюс идеологически допинг-ефект. Когато се видя на световния връх, тя самодоволно се отказа първо от външния опит, а след това престана да действа и идейния допинг. Съвсем естествено възможностите на страната тръгнаха надолу, започна процес на свиване на възможностите на руската държава до реалните възможности на руския народ. Разпадът на СССР не беше нито начало, нито края на този процес – това беше просто момент, в който удържането на с векове приобщавани земи и народи стана непосилно за руснаците.

Точно както се е опасявал Ленин, руският национализъм победи идеята за световната пролетарска революция, но разрушителното му действие не спря с това. То продължава и

днес. След количествен срив в страната продължава качествената деградация. Наследеният от предишното време потенциал – научен, промишлен, образователен, военен се руши. Демографското и здравното състояние на нацията се влошават, социалното разслояване премина всякакви разумни граници. Липсва не само някаква национална идея, но и елементарни нравствени стандарти. Понякога тези проблеми изчезват от погледа на публиката под дебелия слой незаработени, изпомпани от земята пари, но не спират своята разрушителна работа.

Очевидно е, че тази ситуация тревожи самите руснаци, но те не разбират нейната причина. Те продължават да бъдат заслепени от любимата си илюзия. А тя, този основен източник на всички проблеми, които руснаци създават най-напред на себе си, а след това и на целият останал свят, си остава тяхната неспособност да разберат разликата между думите “велико” и “голямо”.

Руската слабост

Бъдещето на Русия зависи от това кога и как тя ще осъзнае тази разлика. Засега тя се крие от този въпрос зад планината наследени от СССР ракети. Те наистина я правят велика, но не велика държава, а само велика сила. Нещастieto на руснаците е че за тях това е едно и също. По тяхната скала на ценности това наистина е така, но самата тази скала вече е много остаряла. Фундаменталните причини за това изоставане са две. Първата е обща за всички цивилизации – това е селото. Всяка държава в света минава през този етап и за Русия той още не е приключен. Втората причина е в нравственото възпитание, което всеки народ получава през вековете на своята история. Руското възпитание е доста специфично и се нарича православие.

Със селото нещата стоят просто - никога не е имало, няма и не може да има общество, което да е едновременно напреднало и селско. Цивилизацията е градско чедо. Най-забележима, а и най-лесно преодолима за селянина цивилизационна разлика са технологиите. Изостаналите общества вярват, че тяхното копиране и усвояване наистина означава настигане на по-напредналите. Когато се научи да прави ракети и бомби, Русия си повярва че е настигнала Америка. Точно поради това думите на г-жа Тачър “Горна Волта с атомни ракети” са били, са и още дълго ще бъдат толкова болезнени за тях.

Както хората, така и нациите виждат само тези свои слабости, които могат да разберат. Културните, а не технологичните разлики често остават незабелязани. Ето как историкът Ключевски описва един от епизодите на образователното пътешествие на Петър I из Европа. В Англия “Петър със свитата е бил настанен в частна къща до корабостроителницата, оборудвана съгласно заповедта на краля както се полага за толкова висок гост. Когато след три месеца царят и неговите хора си заминали, собственикът е представил сметка за повреди, причинени от гостите. Ужас те обхваща когато четеш този списък. Подовете и стените са в храчки и следи от веселби, мебелите потрошени, завесите скъсани, картините са продупчени защото са ползвани като мишени за стрелба, градината е изпотъпкана. Вижда се, че тръгвайки на Запад за неговата наука, московските ученици не са и помисляли как да се държат там. Внимателно наблюдавайки техническите умения, те не са сметнали за нужно да се вгледат в местните нрави и порядъци”.

Но и разбраните културни разлики често са трудни за преодоляване. Поради това изостаналите общества си създават множество компенсаторни механизми. В техническата област лесно се използват обикновенни лъжи – че руснак е изобретил самолета или че българин е изобретил компютъра. В хуманитарната област обаче компенсаторните механизми са по-изтънчени. Най-напред думата “култура” започва да се използва вместо думата “изкуство”, а след това проявите на високото изкуство се обявяват за висша културна

ценност. Така няколко добри певци или балетисти се оказват доказателство за високото културно равнище на цялата нация.

Култура, както и величие, е от онези думи, чието прекомерно използване води до забравяне на техния смисъл. Културата е натрупан и осъзнат опит. Само натрупания опит е образование. Разликата между него и културата е както между информацията и умението тя да се ползва. Информацията много лесно се копира и възпроизвежда. Културата може да бъде изградена единствено вътре в самото общество.

Високото изкуство не е висша култура. Културата на един народ не се определя от броя на добрите певци, а от чистотата по улиците, поведението по пътищата, подържането на сградите, подредеността на гробищата, от целия човешки бит. Висшата култура е битовата култура. Тя включва в себе си художествена, материална, правна, политическа, здравна и всички други видове култура, тя е всеобхватна. Затова всякакви опити тя да бъде подценявана или обвинявана в недостатъчна “духовност” са отново механизми за прикриване на собствената изостаналост.

Днес България има възможност свободно да черпи и да се учи от европейската култура, най-вече политическа и правна, докато руската власт с всички сили се старее да не допусне проникването им в страната. Един от проверените ѝ инструментите за това е православието. Няма общество, което едновременно да е високоразвито и православно. Това е толкова забележимо, че в “Сблъсъка на цивилизациите” Самюел Хънтингтон сочи за граница на европейската цивилизация не границата между християнството и исляма, а между протестантско-католическите и православно-мюсюлманските общества.

Православието е било създадено от Византийската империя поради желанието ѝ да има собствена, независима от Римския престол църква. За оправдание на разкола са били измислени няколко незначителни външни различия, но същинската разлика е другаде. Папството винаги се е опитвало и почти винаги е успявало да бъде независимо от светската власт. Духовната му власт винаги е била нейна алтернатива, поради което то се е запазило като единен наднационален и наддържавен център. Православната църква винаги и навсякъде е обслужвала властта. Близката, конкретната власт. Роенето на властта е водило до роенето на православните църкви. Започнатото от византийците църковно разцепление продължава и днес всяка православна държава си има поне една, а често и повече, православни църковни организации.

Смесването на вярата, религията и църквата в едно е вечната, фундаменталната манипулация. Шамани, ламы и патриарси са правили и правят това с една единствена цел – власт над вярващите. Вярата е индивидуална, тя не може да бъде премахната или насадена насила. Религията е посока на вярата. Дали е насочена към дървета, слънцето или някое върховно същество зависи единствено от нивото на развитие на самото общество. А църквата е организация на тези, които се самообявяват за платени посредници между човека и неговото божество. Премахването на този самозван посредник е гигантската крачка в човешкото развитие и заслугата за това има европейския протестантизъм.

“Райхстага във Вормс – пише Томас Карлайл - и появата там на Лутер на 17 април 1521 година може да се разглежда като най-великото събитие в съвременната европейска история, като истинската изходна точка за цялата последваща история на цивилизацията. Английското пуританство, Англия и нейният парламент, Америка и цялата грамадна работа извършена от човечеството през тези столетия, Френската революция, Европа и цялото ѝ понататъшно развитие до настоящия момент – началото на всичко това е там: ако в онзи момент Лутер би постъпил другояче, всичко щеше да вземе друг обрат!”

Премахването на църквата означава издигането на човека, а издигането на човека води след себе си издигането на общества и народи, приели тази промяна. Отделянето на църковната машинария от обществения живот доведе до огромен напредък в обществата,

възприели протестантското учение. Предимствата на създаден от тях модел на държавно управление са толкова очевидни, че с времето го възприеха и католическите страни. Съвременната европейска държава, за разлика от феодалната, не се нуждае от църквата като елемент от властта.

Тази промяна преобрази Западна Европа, но много по-малко повлия върху нейната източна, православна част. Тук в продължение на векове, на десетки поколения православните църкви не просто са държали народите си в изолация от духовното развитие на Запада. Всичките тези векове и поколения те са ги възпитавали като роби на властта, насаждали са им робския манталитет. При цялото съчувствие, което предизвиква у всеки човек нещастната съдба на роба, трябва да помним че в своята маса това са тънещи в невежество, духовно осакатени хора, свикнали някой друг да държи в ръцете си и най-малките подробности от живота им. Колко далеч са те от свободния и разчитащия на себе си човек, от неговите обществени и морални идеали, от неговите духовни и материални постижения!

Руската сила днес

Днес ние виждаме в Русия един голям, свръхвъоръжен, подражателски, усещаш своята изостаналост и убеден в своето величие народ. Народ, чиито възможности все още значително надвишават реалния му потенциал. Затова процесът на свиването им ще продължи. Същевременно самият потенциал също намалява – демографски, здравословно, образователно. Но най-важното, което трябва да се подчертава и да се помни - това негативно развитие устройва огромното мнозинство от руснаци. Те не искат промени, точно не искат да полагат никакви усилия за постигането им. И това е така защото жизненото им равнище многократно надвишава онова което заслужават с труда си.

Както и хората, държавите трябва да се трудят за прехраната си. Както и хората, някои държави наследяват или намират някакво богатство, което не само им спестява нуждата да работят, но и позволява да живеят много по-добре от по-работливите, по-образованите, по-достоините. Дали такова богатство е късмет или проклятие? Философите много са мислили по този въпрос, докато самите наследници винаги са избирали да харчат. Русия е точно в такова положение. Тя разполага с природни ресурси, които ѝ позволяват добре да се изхранва само от правене на дупки в земята. Който притежава властта, притежава и дупките. От дупките се вадят нефтедолари, които се разменят срещу народна лоялност. Това е днешният обществен договор в Русия. Той устройва и властта, и народа и докато властта изпълнява своята част тя няма от какво да се страхува.

Разбира се, тя няма да се ограничава само с това. Добре се вижда една всеобхватна, обмислена и последователно реализирана стратегия чиято единствената цел е нейното собствено запазване. Стремещът към постигане на реални резултати е подменен със стремеха да се демонстрират успехи. Максимално се използват политическите технологии и пропаганда. Руската телевизията е най-оглупяващата телевизия. Но освен чистото оглупяване тя непрекъснато излъчва и едно ясно послание. Чрез подчертаване на руската уникалност и сила, изтъкване на стабилност и приемственост, ругане на революциите, превъзнасяне на техните жертви тя внушава на зрителите си главната мисъл - властта е неприкосновена.

Липсата на национална идеология или дори идея се замества от църквата. Днес в тези източноевропейски държави, които са възприели западния модел, православните църкви са пред катастрофален проблем. Държавата, този вечен работодател, вече не се нуждае от техните услуги! Нещо повече – оцелелите им феодални привилегии се рушат под натиска на европейските закони. Само в Русия ситуацията е обратна. Властта затрупва църквата с

внимание, пари и имоти. Църквата с благодарност и възторг ѝ отвърща с вярна и всеотдайна служба. Феодалната власт и вярната ѝ слугиня отново са в перфектен синхрон.

Външната политика е продължение на вътрешната. Вместо да преследва национални интереси тя има за цел единствено да се хареса на родната публика. Войната с Грузия не се е провела заради някакви територии – на уморения от национални унижения руски народ му е трябвала победа. Малка победоносна война и народът е във възторг. Заяждания със Запада? Руската власт няма с него никакви реални проблеми, но народът е свикнал да го има за враг и тя му го осигурява.

Най-голямата заплаха за властта обаче е бизнесът. Не държавните мегакорпорации, а проходящият дребен и среден бизнес. Той, създадената от него средна класа са хранителната среда за свобода и демокрация. Оттам идва заплахата и с нея се води борба. Националното законодателство съзнателно е създадено така че правенето на бизнес в пълно съответствие със закона е невъзможно. Всеки бизнесмен постоянно усеща своята уязвимост и безброй проверяващи органи му го напомнят всеки ден. Дори фундаменталното му право – правото на собственост се крепи не на закона, а на силата. Масова практика е със заплахи, принуда или съдебна разправа предприятия и имоти да се отнемат от собствениците им в полза на самата държава, нейните фаворити или обикновенни бандити.

Такава е била съдбата на бизнеса навсякъде преди той да вземе политическата власт от феодалите. Но дотогава той е могъл да се развива защото произвежданите от него богатства са били необходими за собствените им страни. В Русия основните богатства не се произвеждат, а се извличат от земята. И докато е така, средната класа няма да имат шанс.

Налице е цялостна, обмислена система за предотвратяване на всякаква реална политическа алтернатива. И още веднъж да повторим най-важното - тя не е насочена срещу народа, а е изградена върху неговите навици и разбирания. Руската власт в максимална степен се е нагодила към собствения си народ и максимално използва неговите слабости. Докато Русия и руснаците продължават да се самонадценяват, властта се държи реалистично до цинизъм. Дори в най-нефтеносните години тя не инвестира нищо в националната индустрия и наука. Защо да прави нещо от което ще имат полза някакви там потомци? Собствените потомци на властта ще се справят и без това – иначе за какво днес тя придобива все нови и нови активи на Запад.

Подмазване към народните инстинкти, пренебрегване на дългосрочните национални интереси, изнасяне на богатство – всичко това ясно показва, че днешната руска власт не си прави илюзии нито за своята полезност, нито за своята трайност.

Руската сила утре

Накъде могат да вървят такъв народ и такава власт? Като идеал за тях изглежда Саудитска Арабия – крайно консервативна, чисто феодална и клерикална монархия, самозатворила се за външни влияния, но регионална военна суперсила, лишена от модерна индустрия или наука, използваща труда на безправни гастарбайтери, силово потискаща вътрешните напрежения. Единствения проблем който ще затрудни Русия да постигне този идеал – много повече гърла които трябва да се изхранват от всеки варел.

Недостигът на варели трябва да се компенсира. Теоретичните възможности за това са няколко. Едната е връщане към политиката на Петър Велики - модернизация на страната, стремеж към ускорено цивилизационно развитие. Звучи прекрасно, но неправдоподобно. Двата големи модернизационни проекта в руската история са били осъществени отгоре, с репресивни средства и за сметка на живота и благополучието на безброй хора. И в двата случая са били налице няколко липсващи в момента фактора. Първо, изоставането на страната е било очевидно при наличие на реална външна заплаха. Второ, реформаторите са

имали ясна визия за насоките и мащаба на реформите. И трето, те са имали неограничена възможност да принуждават. Петър и Сталин са ползвали насилието не защото са били садисти, а защото това е най-разбираемият от народа им език.

Усилията на Горбачев безвъзвратно са се провалили в момента, когато номенклатурата престана да се страхува от него. Той се е опитал да убеди управляващият елит да работи за модернизирание на страната. Същият този елит чиято управленска немощ я докара до колапс! Елит, който ясно е разбирал, че един от първите ефекти на тази модернизация ще бъде собствената му подмяна. Трябва ли да се учудваме че е избрал да пожертва държавата в полза на собственото си оцеляване? Оцеляване и забогатяване. И ще пази този избор доколкото може.

Еволюцията си има принципи. Един от тях е принципа на най-малкото съпротивление. Скотовъди-кочевници не се местят от туристически подбуди. Напротив, те не го правят докато добитъка не изяде цялата трева наоколо. Производителите подобряват стоките си не от любовта към клиентите, а заради печалбите и страх от конкуренция. Управляващите елити остават на власт докато имат с какво да убеждават и принуждават обществото си да ги търпи.

Затова недостига на варели в Русия се компенсира не с труд и реформи, а с политически маневри и протакане. По същият начин залязваше предпоследната източна империя – Турция. Вместо очевидно необходимите промени елитът ѝ лавирал между по-силните държави. Така той си е спечил няколко десетилетия, но е докарал страната до разпад. За неин късмет в последния момент се явил военен герой, който първо я спасил от военна катастрофа, а след това е предприел огромни граждански реформи, приличащи като две капки вода с реформите на Петър I.

Някой може да каже че Русия и Турция са несравними величини. Ще трябва да им напомним обаче, че ако Русия е успявала да се противопоставя на целият западен свят в продължение на четиредесет години, то Турция го е правила повече от четиристотин. Приликите между тези бивши империи са безброй, а принципните разлики днес са само три. На първо място Турция няма ядрен потенциал. Естествено е че тя заема по-малко място в световните работи, но то реално съответства на нейните възможности. Второ, Турция няма руските природни ресурси. Затова на турците им се налага повече да работят. Това не е толкова печелившо колкото да помпаш пари от земята, но пък е много по-полезно. Но най-важното отличие е, че турците са надживяли убедеността в собствената си изключителност и величие. Това им позволява осъзнато и с достоинство да се учат от по-напредналите от тях.

Основната маса от руснаците са още далеч от това разбиране. Те все още не са проумяли дори и това, че Съветския съюз дължеше величието си не на тях, а на своята идеология. Русия неизбежно ще мине през момента, в който на руския народ ще му се наложи да се откаже от илюзията си за величие. Въпросът е дали този момент ще настъпи преди или след като деградацията на държавата му ще придобие необратим характер.

Руската сила и света

Както и хората, държавите неизбежно се сравняват с околните. Самата идея за напредък или изоставане има сравнителен характер. Процесите във всяка една страна са интересни на околните дотолкова, доколкото дават отражение върху тях. Гледайки към Русия европейците виждат не китайци или африканци, а себе си. Освен физическата прилика налице са и обща история, и обща география. Но тези близнаци се държат по съвсем различен начин. Защо?

В руската култура присъства една полумистична фигура, автор, чието наследство едва ли наброява и двеста страници. От тях през живота му, в далечната 1836 г. са били

публикувани едва двадесет. След което публикувалото ги списание е било затворено, редакторът изпратен на заточение, а самият автор – обявен за луд. Произведенията му остават под забрана при всички режими, появявайки се само в моменти на големи обществени потресения. Въпреки това името на Петр Чаадаев присъства в историята като име на първият, ако не и единствен оригинален руски философ. Тема на репресираното му “Философско писмо” е сравнението между руските и европейските ценности.

“Ние така удивително вървим във времето, че с предвижването напред преживяното се губи за нас безвъзвратно. Това е естествено следствие на култура, изцяло заимствана и подражателска. Вътрешно развитие, естествен прогрес при нас няма, предишните идеи се помитат от нови, защото тези последни не произлизат от първите, а се явяват някъде отвън. Ние възприемаме идеи само в готов вид, ние растем, но не узряваме. За нас може да се каже че сме като изключение сред народите. Ние принадлежим към онези от тях, които като че ли не влизат като съставна част в човечеството, а съществуват само за да дадът велик урок на света. Разбира се, няма да остане без следа примерът който ни е съдено да дадем, но кой ще познае деня в който ще намерим себе си сред човечеството и кой ще изчисли бедствията които ще изпитаеме до сбъдването на нашата съдба?”

Откакто са написани тези думи са изминали почти два века. През това време Русия е постигнала най-върховите си успехи. Сред тях е и невероятният културен разцвет от края на 19-ти век. Повече от каквото и да е друго той е допринесъл на Русия да се гледа като на естествена част от цялостната европейска цивилизация. Но като цяло виждаме горделивото издигане на руската държава до световен политически връх и срутването ѝ в резултат на национално самодоволство. Може би това е урокът, който Русия е трябвало да даде на света?

Този урок казва простата истина за това, че един народ върви напред тогава, когато включва своите сили в общото усилие на народите и неизбежно отстъпва и губи, когато се отделя от него или му се противопоставя. Колкото и да е очевиден, този урок е полезно да бъде напомнян. Още по-важно е той да бъде разбран от народите които тепърва го научават. Не случайно Чаадаев казва в същото си писмо: «Това, което при другите народи е само навик, инстинкт, на нас ни се налага да го набиваме в главите си с чук».

При всичките си достоинства чукът едва ли е най-удачният инструмент за поумняване. Но без него няма как да бъде разбита тази чудата руска черупка от нефтедолари, атомни ракети и надценено самочувствие, в която този народ се крие от света. Рано или късно тя ще се пропука. Откъде ще стане това? Навремето си спада на нефтените цени срути съветската икономика и това лесно може да се повтори с Русия. Дори никой и да не измисли по-добро оръжие, ракетите пак ще си ръждясат в своите силози. А може би очевидните предимства на западната цивилизация ще бъдат не само видяни, но и открито признати от самите руснаци?

В края на краищата, тяхната черупка не пречи на никого освен на самите тях. Докато си седят в нея, светът си върви напред. А който не върви напред, върви назад.

Заклучение

Веднъж един руски приятел ме попита как се празнува в България Денят на победата и празнува ли се той въобще. Отговорих, че на 9 май у нас, както и по целият континент, се празнува Денят на Европа. Корените и датата на тези празници са същите, но смисълът е много различен. Победата е квинтесенцията на любовта към отечеството. Едно прекрасно чувство, което създава герои, но и разделя народи, подхранва националната омраза и поражда войни. Европейците са разбрали че не това е пътя към свободата и благоденствието. Затова те са предпочели да гледат не назад, а напред, вместо към разделеното и окървавено минало към общото и мирно бъдеще. Това е същата тази граница която минава между

обществото на силата и обществото на разума. Това е и границата между Деня на Победата и Деня на Европа.

Различното празнуване на този ден е една от многото разлики, които започнаха да се появяват България откакто тя започна да се движи по пътя към единна Европа. Не е тайна, че има много общи неща между българското и руското общества. Може дори да се каже, че българското общество представлява един умален и много близък модел на руското общество. Най-важната прилика между тях е в това, че точно както руския народ, българският днес не умее сполучливо да се самоуправлява. Разликата е, че българският се опитва да се учи. Докато българското общество се опитва да се приобщи към новите за него цивилизационни и нравствени ценности, руското се самоизолира от тях. Всеки ден виждаме с какви трудности и несполуки европейските разбирания си проправят път в българската действителност. Но също така виждаме и усещаме огромната полза и преобразуващата сила на този цивилизационен натиск. В руското общество този натиск липсва, което не само увеличава самото му изоставане, но и преопределя тежкия характер на неизбежните бъдещи промени.

“Народите на Европа – пише Чаадаев - имат общо лице, семейна прилика. В техните недра всеки отделен човек притежава своя дял от общото наследство, без труд и без напрежение събира разпръснатите в обществото знания и ги използва. Забележете при това, че не става въпрос за ученост, за четене, за нещо литературно или научно. Да ви ги назова ли? Това са идеите за дълг, справедливост, право, ред. Ето я, атмосферата на Запада, ето нещо по-голямо от историята или психологията, ето я физиологията на европейеца. Какво вместо това ще поставите вие при нас?”

Историята е намерила отговор на този въпрос – силата. Поради тази сила Русия достигна апогея на своите възможности. Поради надценяването на тази сила Русия загуби всичко придобито от нея. Защото заедно със същата по размер военна сила светът ѝ противопостави своите нравствени и умствени сили. Именно тази рецепта на успеха се е опитал да внуши на своите слушатели мъдрият Уинстън Чърчил през далечната 1946 година в далечния американски град Фултън. И както видяхме, е успял.

Тази руска сила, за която е говорил той, вече е в миналото. Ако пречи на някого, то това са единствено самите руснаци. На тях тепърва им предстои трудната задача да преодолеят тежкото ѝ наследство и отново да се присъединят към общото европейско движение. Да им пожелаем успех.

* * * * *